

[Type text]

УДК: 39(=432)(662) ; 39 Гриол М. ; 39:001.8 ; 39 Ван Бек В.
DOI:10.2298/GEI1002056K
Примљено за штампу: 29.09.2010.

Сенка Ковач

Филозофски факултет, Београд
skovac@f.bg.ac.rs

Етнолошка теренска истраживања Догона као предмет преиспитивања*

У раду је преиспитано теренско истраживање Марсела Гриола код Догона у првој половини двадесетог века. Указано је на значај поновљених истраживања Догона и академских расправа које су тим поводом вођене. Ван Бекова поновљена студија из 1991. године покренула је нови полемички талас који је укључио и старе Гриолове критичаре, сараднике и рођаке. Поред тога, начињен је покушај да се извесне методолошке поуке за будућа истраживања Догона.

Кључне речи: теренско истраживање, Марсел Гриол, Догони, Волтер Ван Бек, поновљена истраживања, критика

Прва планска теренска истраживања Догона обавили су француски етнолози тридесетих година двадесетог века. Од 31. марта 1931. године током 22 месеца истраживачи су радили у 15 афричких земаља, у оквиру мисије Дакар-Цибути. Тада је сакупљен значајан музејски материјал: 6.000 фотографија, 1.600 метара филма и 1.500 докумената и теренских записа.¹ Обављена је етнографска анкета, а Марсел Гриол и његови сарадници први пут су дошли у контакт са Догонима са платоа Бандиагара. До 1937. године Гриол се три пута враћао код Догона и истраживао материјалну културу, религијске представе и праксу. Многи аутори се слажу да је то нај-

* Текст је резултат рада на пројекту *Антропологија у двадесетом веку: теоријски и методолошки домети*, који финансира Министарство за науку и технолошки развој РС (бр. 147037)

¹ Клифорд помиње да је сакупљено око 3.500 предмета, фотографија, звучних снимака за Трокадеро Музеј, касније Музеј Човека (Clifford 1983, 121-156).

Више података о значају Марсела Гриола из угла музеологије, у раду Daniel J. Sherman (2004, 669-703).

плоднији период његовог рада, који је резултирао докторским дисертацијама *Masques dogons* (Griaule 1938a) и *Jeux Dogons* (Griaule 1938b).

Други светски рат прекинуо је Гриолова теренска истраживања и он је наставио успешну професорску каријеру. Изабран је за професора на Сорбони 1943. године. Истраживачки тим се крајем 1946. године поново нашао на терену. Две године касније, казивања ловца Оготемелија и петнаестогодишњи рад екипе сабрани су у књигу *Бог воде* (Griaule 1987). Књига је преведена на бројне светске језике. Налази из ове књиге били су предмет преиспитивања холандског антрополога Волтера ван Бека (van Beek 1991,139-167).

Трећи период Гриоловог рада обележен је већом сарадњом са Жермен Дитерлен. Као резултат те плодне сарадње објављена је њихова књига *Бледи лисац*, (Griaule et Dieterlen 1965) девет година после Гриолове смрти. Жермен Дитерлен је припремила за штампу и Гриолову књигу *Метод етнографије* (Griaule 1957). Сарадници Марсела Гриола штампали су *Метод етнографије* 1957. и тако дали научној јавности уџбенички и практични модел Гриоловог теренског истраживања. Женевјев Калам Гриол написала је у предговору ове књиге да је реч о курсу који је Гриол држао на Сорбони од 1942. године до преране смрти 1956. године. Унапређујући курс из године у годину, Гриол је имао намеру да тај текст објави.

Женевјев Калам Гриол је нагласила: (1) да је текст настао као резултат Гриоловог теренског искуства од 1928-1956; (2) да је њен отац Марсел Гриол, практиковао све методе посматрања које је препоручивао у овој књизи, укључујући и авионске снимке терена и сопствено летачко искуство.

Сматрам да је Џејмс Клифорд претерао у критикама Гриоловог текста *Метод етнографије*,² тврдећи да је „често нејасно које су од предложених метода оне које је Гриол уистину користио“, претпостављајући да је реч „о идеалним препорукама заснованим на несређеном искуству“ (Clifford 1983, 136).

У досадашњим истраживањима која су се бавила научним опусом Марсела Гриола и научним преиспитивањима на крају двадесетог века (Ковач 2007) нисам процењивала ко јесте у праву у претходним или поновљеним истраживањима Догона. Циљ ми је да укажем на значај поновљених истраживања³ Догона, академских расправа које су тим поводом вођене, и да покушам да из тога извучем неке методолошке поуке које су значајне за будућа истраживања Догона.

² Детаљније о Гриоловим *Методама етнографије* в. Ковач (2007, 13-43).

³ Шири контекст методолошке кризе дисциплине детаљно је обрађен је у књизи Милоша Миленковића, *Проблем етнографски стварног: Полемика о Самоу у кризи етнографског реализма* (Миленковић 2003) и књигама истог аутора: *Istorija postmoderne antropologije: posle postmodernizma* (Миленковић 2007а) и *Istorija postmoderne antropologije: teorija etnografije* (2007б). Милош Миленковић је дао теоријско-хипотетички оквир поновљених студија у антропологији у раду Ковач и Миленковић (2006, 89-109).

На истом терену: Гриолова етнографија Догона из угла Волтера ван Бека

Џејмс Клифорд наводи да је Гриолов рад и током 60-тих година био предмет преиспитивања у Француској (Жорж Баландије), Великој Британији (Мери Даглас) и неким другим срединама. Социјални антрополози у Британији критиковали су Гриолова теренска истраживања (рад са преводиоцем и рад са привилегованим казивачима). Аутори су преиспитивали и неке Гриолове поставке о догонској митологији, али – како Клифорд наводи – немогуће је било евалуирати специфичне критике који се тичу „догонизиранио“ Гриола и „гриолизованих“ кључних инфроматора, зато што у том периоду није било детаљније поновљене студије Догона (Clifford 1983, 124-125).

Прву поновљену студију Догона написао је холандски антрополог Волтер ван Бек⁴ 1991. године. Он сматра да поновљене студије експлицитно коментаришу постојећу причу, вероватно обогаћују корпус података и могу да дају другачији општи утисак о некој култури, отварајући нове видике и дозвољавајући вишеструку и боље избалансирану интерпретацију. Ван Бек истиче да поновљене студије могу да покажу да је у ранијим студијама постојала грешка.

„Иако је ова могућност у мањој или већој мери одбачена од стране екстремиста постмодернистичког приступа, ја сам убеђен да неки погледи на културу могу заиста бити продуктивнији, вероватнији или укратко „истинитији“ од осталих. Рот се залагао за разлику између реторичких средстава и епистемолошке важности. По Роту ниједан поглед није привилегован иако су неки очигледно бољи или лошији. Слично Роту, Бајделман (...) наводи да су неки искази мање вредни од других или због тога што подаци нису проверени, или зато што их има мало, или зато што су анализе неподесне. Ја сматрам да се све ове три врсте недостатака могу наћи у класичним студијама о Догонима“ (van Beek 1991, 139).

Ван Бек је отворио неколико питања: да ли текстови које је написао Гриол описују заједницу која је препознатљива истраживачу; да ли омогућавају продуктиван увид у начин мишљења Догона; да ли пружају корисне смернице за репродукцију културе Догона; да ли су Гриолови културни конструкти препознатљиви на терену било антропологу било Догони-

⁴ Волтер ван Бек се родио 1943. године. Теренска истраживања обавио је у северном Камеруну, на северистоку Нигерије и у Малију. Догоне је почео да истражује по завршетку докторске тезе. Одлучио је да оде у Мали и из породичних разлога. У то време његова старија ћерка добила је у Камеруну маларију и он је изабрао суву област сличну Капси-ги/Хиги региону у коме је већ обавио истраживања. Оба региона имала су добру традицију претходних холандских археолошких истраживања. Докторирао је 1978. године и ради као професор антропологије на универзитету у Утрехту.

ма; да ли Догони елементе Гриолових текстова прихватају као значајан део сопственог начина мишљења и живота?

Ван Бекови одговори на ова питања били су, мање или више негативни, у зависности од тога о ком се периоду Гриоловог истраживања радило. Ван Бек је у свом тексту најпре представио Гриолову етнографију, потом је представио нека од сопствених открића, анализирао разлике између својих и Гриолових открића, и на крају конструисао модел по коме је Гриолова етнографија створена.

По Ван Бековом мишљењу, Гриолова етнографија Догона може се поделити у три периода. Од 1931-1948. године Гриол је објавио дескриптивне прилоге о животу Догона, првенствено о њиховој материјалној култури. Његова докторска теза, *Маске Догона*, највредније је дело из периода који је Клифорд назвао *документарном фазом*. Износићи констатацију да је велики део те старе етнографије валидан, Ван Бек није усмерио критику на ове резултате рада Марсела Гриола и његових сарадника.

Други период Гриоловог рада, после Другог светског рата, учинио га је познатим у свету, првенствено по књизи *Бог воде*.⁵ Гриол је, по речима Ван Бека, открио поглед на свет Догона, космогонију, филозофски систем неупоредив са другим етнографијама. Анализирао је и наводе у књизи *Бледи лисац*, која је настала у трећој фази Гриоловог истраживања, као плод заједничког рада Марсела Гриола и Жермен Дитерлен.⁶

Сумирајући своје утиске са терена, Волтер ван Бек је 2004. године написао да је догонска митолошка енигма била присутна, посебно „астрономска знања“, али његов циљ истраживања није био да поново истражи Гриолове теме као такве, већ да спроведе независно еколошко-антрополошко истраживање (van Beek 2004, 43-68). Текст је значајан, јер говори о искуствима антрополога током поновљених истраживања Догона. Садржи занимљива казивања аутора о избору терена, о личним доживљајима током овог истраживања и о односима међу антрополозима који су истраживали Догоне. Као и у тексту из 1991. године, тако и у овом Ван Бековом раду недостају прецизнији подаци о методологији поновљених истраживања.

Гриол и његови сарадници углавном су радили у Санги, у којој се налази десет села Догона. Санга је важан трговачки и административни центар Догона, али је, по мишљењу Волтера ван Бека, у неким стварима атипична за Африку. Њена укупна популација је доста велика (преко 6.500 људи, по подацима из осамдесетих година) и најранији хришћански и муслимански утицај је одатле потекао. Санга нуди у исто време и култу-

⁵ Оготемели, ловац који је након једне несреће ослепео, главни је Гриолов казивач у *Богу воде*. Умро је 1947. године. Гриол је написао да је „Оготемелијева смрт губитак за хуманистичке науке“ (Griaule 1987, 235).

⁶ Ж. Дитерлен је живела од 1903. до 1999. године.

ру Догона и њену посебну варијанту. Она је била је под утицајем туризма и мањим утицајем традиције Гриолових истраживања.

Ван Бек је за своја истраживања одабрао село Тирели, са 1.800 људи које је довољно близу Санге (9 километара) да дели са њом исту културну варијанту, а довољно далеко да избегне претерани уплив туризма⁷ као и утицај претходних истраживања. Део истраживања је обављен у Санги, и Ван Бек је радио са информантима из и изван Гриоловог круга, осим главног Гриоловог казивача – Оготемелија у *Богу воде*, који је умро 1947. године.

Ван Беково истраживање почело је рекогносцирањем терена у јануару 1978. године, након чега је уследио теренски рад од априла 1979. године до јула 1980. године. Ван Бек се још осам пута враћао на терен. Радио је на терену од једног до три месеца током наредних десет година. Иако је на терену радио са географима, праисторичарима, фотографима, филмским сниматељима и писцима, подаци које износи у овом тексту представљају резултат његовог истраживања. „Културна екологија⁸ је била мој главни предмет проучавања“ – истиче Волтер Ван Бек (van Beek 1991, 143):

„Мој општи поглед на традиционалну културу и религију је био и још увек јесте обојен умереним материјализмом. Очекивао сам да друштво Догона и његова религија у великој мери буду обликовани опстанком у лошим животним условима у којима има суше, скакаваца, ратова, ропства и колонизације. Очекивао сам да сеоска заједница малих размера као што су Догони, покаже неку интеграцију материјалне основе, социјалне организације и религије. До одређене мере нашао сам оно што сам очекивао“.

Волтер Ван Бек (1991, 153-156) је анализирао теренски рад Марсела Гриола. Сматрао је да је Гриол гледао на теренски рад као на војну операцију, са јасним циљем пробијања тих одбрамбених система на силу, откривајући мистерије и значења кодова противника. У *Богу воде* је ово јасно изражено још у уводним поглављима. Он описује рад на терену као постављање војног кампа, где нижи официри испитују „непријатеља”

⁷ Ван Бек је 2003. године написао веома занимљив рад из области антропологије туризма: упоређујући две средине у Африци у којима је обавио систематска антрополошка истраживања. Занимљиви резултати истраживања отварају нове теме. Сматрам да је потребно истражити како се: 1) „митолошка знања о догонској заједници“ преносе на релацији локална средина – туристички водич из локалне средине – туриста, и 2) како се „враћају“ у заједницу преко оних припадника локалне средине који су такве информације чули од туристичких водича из локалне средине, приликом бројних посета туриста. Све ово утиче на бриколирање догонских митова.

⁸ Током касних седамдесетих и осамдесетих година, Ван Бек је био укључен у пројекат *Људска адаптација у сувим условима*, Института за хуману биологију. Руководилац овог истраживања укључио је у овај западноафрички пројекат физичке антропологе, преисторичаре, социјалне и физичке географе и културне антропологе, увидевши значај мултидисциплинарности у овим истраживањима. Главна тема била је еколошка, а централни концепт – „адаптација“. Опширније у W. van Beek (2004, 44-45).

сваки на свој начин и са одговарајућом тактиком. Приликом Гриоловог рада са Догонима из Огола, али не и са Оготемелијем, долазило је до исправљања грешака испитаника, замењивања њихових информација подацима из сопствених свезака (лично Гриолових) и отпуштања када нису успели да изврше свој задатак. Иако је то неки начин на који је Гриол радио са Догонима, не значи да он није није успостављао и другачије односе са некима од њих, а поготово са Оготемелијем. У *Богу воде*, антрополог је и ученик који треба да прими знање и активан учесник.

Ван Бек сматра да је у то време Гриол представљао неку врсту колонијалног присуства, а тада је белац, коме су били подарени моћ и престиж, имао високо место у очима Догона. Гриол,⁹ за разлику од многих других колонијалних антрополога, нимало није покушавао да промени тај додељени статус, већ се њиме добро служио. Његова моћна позиција је била оснажена јаком личношћу са чврстим убеђењима и јасним интересовањима. Догони који су радили са њим, или – боље рећи – за њега, још увек коментаришу његово нестрпљење: "Гриол је увек био у журби и није давао ни себи ни нама времена." „Иако су приче које круже у Санги о томе да је Гриол ударио испитаника вероватно лажне“, истиче Ван Бек, „оне показују начин на који га Догони чак и сада виде: као нападну личност, у ситуацији у којој се знало ко има моћ, са јасно израженим интересовањем за специфичне информације и са специфичним начином да до информација дође“ (van Beek 1991, 153).

Гриолова организација рада на терену састојала се из дугог низа кратких боравака, интензивног рада са ограниченим бројем испитаника и једног главног испитаника, ограниченог владања језиком Догона и мултидисциплинарног приступа, или барем оног који укључује више истраживача. Његово истраживање се састојало од експедиција, боравака на терену са тимовима, од којих је сваки трајао до три месеца. Гриол је експлицитно бранио овакву праксу потребом да се и испитаници и етнографи одморе.

И Жермен Дитерлен је радила на исти начин. Испитанике су углавном плаћали, па су ови у свом окружењу били у повољном положају, како због блиске везе са белим човеком, тако и због већих прихода у слабој сезони. Истраживачки тим је радио у близини туристичког хотела у Санги, у кући која је пре тога била владин летњиковач, а касније је постала истраживачка станица. Деведесетих година у њој је живела и Жермен Дитерлен. Тај положај изван села био је повољан за интервјуисање испитаника, али није био најбољи за учествовање у сеоском животу, истицао је Волтер Ван Бек.

⁹ У тексту *Haunting Griaule: Experiences from the Restudy of the Dogon* (2004, 54) Ван Бек је изнео податке о томе да су неки информатори видели Гриола на терену. По речима Ван Бека, описивали су Гриола као „јаког човека“, а њихов главни коментар био је „да је претерао“.

Али то учествовање није било модел Гриоловог приступа теренском раду. Његов систем сучељавања, који се очигледно види у *Богу воде* и његовом упутству за рад на терену, не само да је вероватно боље пристајао његовој личности и колонијалној ситуацији, већ је такође био интегрални део његове дефиниције ове врсте културног контакта: „Међусобно театрално извођење, са неизбежним маневрима иза кулиса и скривеним програмом рада.“ Ван Бек каже да је Гриол за Догоне био и још увек јесте особа која је више него човек, са неким чудним знањем о скривеним мислима и мотивима људи, поготово о томе где су се налазиле пећине, маске и статуе. „Један испитаник из Санге ми је рекао: Он је као шаман ишао по планинама тачно до места где је то било сакривено”.

Овај систем сучељавања на једном вишем епистемолошком нивоу могао би да класификује његов приступ као више етски него емски. Он је сучељавао своје испитанике било са оним предметима за свакодневну употребу, било са биљкама, животињама и звездама, и очекивао је од њих да одмах пруже адекватне информације. На пример, приликом истраживања класификације инсеката, ови су сакупљени и представљени испитаницима са јасним очекивањем да они кажу различито име за сваку врсту. Један од његових испитаника ми је рекао: ”Он је мислио да сваки цврчак има своје догонско име, и није се ту заустављао”: „И то је управо оно што је добио, по једно име за баш сваког инсекта“.

Ова претерана диференцијација може се направити само ако постоји чврсто убеђење истраживача да култура Догона буквално нема граница и да садржи *свеопште* знање. Наравно, то је и продукт немогућности да се прихвати *не* као одговор и – у неку руку – жеље испитаника да не разочара истраживача. „Нешто слично овоме десило се и мени када сам проучавао називе за боје“ – истакао је Ван Бек (1991, 154):

„Користио сам стандарну табелу боја и тражио сам од испитаника да ми дају називе за њих. Иако сам им нагласио да тражим једну реч за назив боје, они су схватили као своју дужност да дају име свакој од нешто више од 400 боја на табели. За ово постоје два разлога. Један је њихово опште одушевљење предметима и жеља да да назову и класификују било шта на шта наиђу, што доводи до смешно детаљних описа. Други разлог је тај што давање имена постаје игра. Забавно је тражити генијалне и понекад тачне називе за нове предмете. Касније су ми рекли да то опште није било неопходно, али да су се лепо провели док су то радили“.

Волтер Ван Бек сматра да у теренском истраживању локалне класификације инсеката испитаници нису намерно преварили Гриола,¹⁰ већ су се само укључили у безбавне игре у којима су настајале формулације које нису постојале раније и које су очигледно одговарале жељама белог човека.

¹⁰ Оширније о Гриоловом истраживању са информатором в. Griaule (1957, 54-61) и Ковач (2007, 32-38).

Гриол је радио са Оготемелијем током три консекутивна боравка (у периоду од три године) пре Другог светског рата, а истраживање је наста-вљено и после рата. Има информација да су се испитаници консултовали са Оготемелијем приликом рада са Гриолом. Као последица тога, наглаша-ва Ван Бек, Оготемели је веома добро знао шта је Гриол желео да чује.

Оповргнути Гриолови налази

Ван Бек истиче да, иако је још увек добар део старе етнографије вали-дан, постоји велика разлика између његових и Гриолових резултата. „Раз-лике између Гриолових каснијих података и мојих података јесу у великом броју етнографских детаља, који се могу сажети у пет тачака, које укратко садрже оно што је Гриол тврдио, а чему ја нисам могао да реплицирам, упркос систематским покушајима да то учиним“ (van Beek 1991, 147-158).

Ван Бек је навео да Догони немају целовит мит о постанку. Испитани-цима није позната ни верзија Оготемелија ни верзија из *Бледог лисца*. Символизам догонске религије је ограничен и фрагментаран. Символизам тела није основа планова за изградњу кућа, нацрт села и план поља.¹¹ Ко-смолошки символизам није основа ниједне културне институције Догона, а нумерички символизам је присутан у веома ограниченој форми. Главни концепт *њаме*, такозване животне силе, небитан је за религију Догона. За-једница Догона није проткана религијом: у ствари, друштвени живот До-гона има мало додира са елементима религије. Близанци имају ограниче-ну важност у ритуалима и немају централно место у начину мишљења и ритуалима Догона. Ковачи нису културни хероји, као ни каста приповеда-ча (Гриол), а ни каста људи који обрађују кожу.

Ван Бек истиче да ни митови ни текстови песама, иако су свети, нису тајни. Сматра да религија Догона не прожима у потпуности свакодневни живот. Религијским питањима се углавном баве старци, и они се брину о односу између живих и предака, а две друге категорије одраслих особа – жене и младићи – једноставно зависе од њих. Штавише, религија је отво-рена за оне који су за њу заинтересовани, а могу је у некој мери занемари-ти они који тако одлуче. Та иста врста „секуларизације“ важи за две кате-горије које Гриол сматра важним – за близанце и коваче.

Волтер ван Бек је навео више начина бриколирања¹² који су могли утицати на верзије митова које нам је дао Гриол. Један од главних извора

¹¹ Без намере да ове налазе упоређујем, желим да укажем на чињеницу да се Франсин Ндаје, на коју се Ван Бек позива износећи ову тврдњу, није бавила преиспитивањем симбо-лике простора в. (N'Diaye 1972, 269-286).

¹² Ван Бек (1991, 156-158) сматра да митови који су дати у *Богу воде* и *Бледом лисцу* не потичу из догонске традиције. Реч је о конструктима који су настали у интеракцији ис-траживача (Марсела Гриола) и казивача. Волтер ван Бек претпоставља на који начин су и казивачи и Гриол бриколирали догонске митове (в. напомену 13).

је бриколирање главног казивача Оготемелија. Важан извор Оготемелијевог бриколирања јесу старе догонске приче – *éwéné*, које су често цитиране у јавним говорима. Неки мотиви тих прича познати су и изван догонског простора, на пример – код Бамбара и Моси. На бриколирање су утицали и информатори. Један од њих, Амбара, живео је једно време у Бамаку и добро је познавао културу Бамбара и Сонгај. Француско образовање утицало је на то да се упозна и са другим културним моделима.

Ван Бек наглашава да су Догони били под великим утицајем и ислама и хришћанства. Хришћански мисионари били су присутни међу Догонима у исто време када и антрополози. И Амбара је посећивао хришћанске мисије,¹³ а многе приче у младости чуо је од својих рођака. Волтер Ван Бек сматра да кључни концепт у *Бледом лисцу* потиче из Библије. Гриол нигде није поменуо исионаре, иако је био добро упућен у протестантизам. Ван Бек даље каже да се утицај библијских прича види и у ранијим Гриоловим радовима.

Поред ових елемената који су прикупљени из догонске културе, као и оних који су настали под утицајем хришћанства, не може се заобићи ни утицај Гриола у продукцији и интерпретацији података попут оних о Сиријусу.

Волтер ван Бек истиче да етнографија Догона коју је Гриол написао после Другог светског рата не може бити узета „здрово за готово“. Она је продукт сложене интеракције између истраживача јаке воље, колонијалне ситуације и интелигентне и креативне групе испитаника.

Значај Ван Бекове поновљене студије

Коментари на ван Бекову поновљену студију били су различити (Ковач 2007, 58-63). У полемику се укључио и један број старих критичара (Мери Даглас), сарадника и рођака (кћерка Женевјев Калам Гриол).

Ван Бек је желео да објави резултате током континуираног истраживања Догона, зато што је једна генерација антрополога полако одлазила са сцене, а – са друге стране – желео је да покрене научну дискусију на ту тему. Будући да је Жермен Дитерлен била у годинама, није желео да понови Фриманову грешку. Наиме, Фриман је своју књигу објавио на крају истраживања, не дајући прилику Мид да одговори, јер је она у међувремену умрла.

Волтер ван Бек наглашава да је очекивао овакве рекације на поновљену студију. У тексту Мит као научна фантастика (van Beek 1992, 214-216)

¹³ Ван Бек (2004, 57) наводи да је, док је живео у Санги, радио са Џоном Мек Кинијем, сином мисионара који је у догонску област дошао непосредно пре Марсела Гриола. Утврдили су да су Гриолови први казивачи долазили у мисију, слушали хришћанске приче и вероватно их преносили у догонске.

још једном наглашава да је овом поновљеном студијом хтео да поново покрене научну дискусију на тему која је дуго била затворена – валидност Гриолових публикација. По њему, *Бог воде* и *Бледи лисац* бивају научна фантастика,¹⁴ и могу се уврстити у велике светске псеудоемпиријске фикције. Као такве, не би уопште требало да буду одбачене, већ читане као интеркултурална уметност. И у тексту објављеном тринаест година касније, Ван Бек (2004, 64) је истакао да књиге *Бог воде* и *Бледи лисац* треба проучавати не као догонску етнографију већ као етно-фикцију, насталу узајамно испољеном креативношћу антрополога и информаната.

Реакције академске јавности, по његовом мишљењу, биле су очекиване и наводи да је задовољан што је изабрао тај пут. Такође, наводи да су многе колеге прихватиле његове резултате заједно са *новом етнографијом Догона*. За француске колеге он је био „човек из чланка“, али се нада да ће тај епитет једног дана бити замењен. Ван Бек констатује да ни Гриолова школа „није сасвим мртва“, на шта указује комеморативна публикација која је објављена након смрти Жермен Дитерлен. Он учествује и у научним расправама о валидности података Марсела Гриола и Жермен Дитерлен о Бамбарама. Досад није написао алтернативну етнографију религије Догона, али помиње да је припрема. Очекујемо је са изузетним интересовањем.

Ван Бекова поновљена студија је, поред Клифордовога текста *Power and Dialogue in Ethnography: Marcel Griaul's Initiation*, вредан прилог о теренским истраживањима¹⁵ Марсела Гриола. Оба аутора присутна су у текстовима француских етнолога, посебно у текстовима Ан Доке.¹⁶

Оскар Луис (1972, 416-417) сматра „да циљ и вредност поновног проучавања не лежи у томе да се докаже да је један човек у праву, а да други није. Не ради се о томе да се туђе грешке слушају, што је само по себи одвратан и мучан задатак, већ се ради о томе да се утврди које грешке чине одређени људи и под којим условима“.

Ван Бек је – као антрополог из друге средине – овом поновљеном студијом покушао да објасни како је дошло до бриколирања података и Марсела Гриола и његових казивача. Није поменуо значајну чињеницу да је Оготемели, Гриолов главни казивач у *Богу воде*, преминуо давне 1947. године. С друге стране, ова поновљена студија покренула је неколико важних питања која су подстакнута Гриоловим теренским истраживањима и Ван Бековим поновљеним истраживањима.

¹⁴ Користи термин *science fiction* и наводи „леп француски превод тих речи *paroles étonnantes*“ (van Beek, 216).

¹⁵ У домаћој науци, традиционални идеал теренског истраживања и његове методолошке и епистемолошке претпоставке преиспитани су у раду Зорице Ивановић (2005).

¹⁶ Ан Доке је архивски истражила Гриолова документа, а спровела је и сопствено истраживање догонских маски (Doquet 1999). Ан Доке (2002) је представница „нове етнографије“ Догона.

Потребно је видети да ли је заиста дошло до теоријског и методолошког напретка у поновљеним истраживањима Догона. Какве су методолошке поуке, будући да је Ван Бек у поновљеним истраживањима изнео питање антрополошких конструката и тачности података који се добијају од информатора? Сам Ван Бек нам није одговорио на то важно питање. Није нам понудио „уџбенички алгоритам“ за извођење поновљеног истраживања. Недостају и важни подаци о старим кључним информаторима данас, као и подаци о другој генерацији информатора из истих породица. Ускраћени смо и за следеће информације: Да ли аутор ове поновљене студије влада језиком *dogo so*, да ли је радио са преводиоцем и које технике истраживања је користио?

Ван Бек је имао прилику да одговори на питање о томе како је интердисциплинарни тим радио при провери налаза. Навео је да је радио са географима, преисторичарима, фотографима, филмским сниматељима и писцима, али да подаци које је изнео у поновљеној студији представљају резултат самосталних истраживања. Позната је чињеница да у самосталним истраживањима, како наводи Оскар Луис (1972, 408), „истраживач мора добро познавати самог себе, бити свестан својих предрасуда, својих слабости и своје снаге, да би могао постићи висок ступањ објективности.“ Оскар Луис сматра да истраживачки тимови који се састоје од стручњака из више дисциплина такође значе неку врсту провере личног изједначења, да сваки стручњак додаје проблему по једно ново гледиште, различиту технику рада, а све се теоријски, унакрсно проверава. Колико се тим начином постиже, опет је врло тешко рећи, јер то зависи од начина на који је организован дати истраживачки тим (*ibid.* 409).

У Ван Бековој поновљеној студији немамо податке о инструментима истраживања, а мало је података и о искуству истраживања с информатором. Ван Бек је имао прилику да сагледа методолошки значај лажи казивача (Ковач 2007, 71-75), јер „информанти, без обзира да ли су те стратегије свесни или не, сами решавају моралне дилеме антрополозима који симулирају научну лабораторију – глуме, лажу, обмањују, претерују, крију, или једноставно избегавају комуникацију. Ова њихова повремена склоност сугерише да су очекивања од поновљених етнографских студија превелика. Или премала (...)“ – наводи Миленковић (2003, 268).

Цитирана литература

- Clifford, James. 1983. „Power and Dialogue in Ethnography, Marcel Griaul’s Initiation“. In George W. Stocking (ed.), *Observers Observed: Essays on Ethnographic Fieldwork, History of Anthropology* 1:121-156, The University of Wisconsin Press.
- Doquet, Anne. 1999. *Les masques dogon. Ethnologie savante, ethnologie autochtone*, Paris.

- Doquet, Anne. 2002. Se Montrer Dogon, Les mises en scène de l' identité ethnique, *Ethnologiques comparées*, 5. Доступно на: <http://recherche.univ montp3.fr/mambo/cerce/r5/a.d.htm>.
- Griaule, Marcel.1938a (1983). *Masques Dogons*. Paris: Muséum national d'histoire naturelle, Institut d'ethnologie, Musée de l'Homme.
- Griaule, Marcel.1938b. *Jeux Dogons*. Paris:Institut d'Ethnologie.
- Griaule, Marcel. 1948. (1987) *Dieu d'eau*. Entretiens avec Ogotemmêli, Paris:Fayard.
- Griaule, Marcel. 1957. *Méthode de l'ethnographie*.Paris: publication de la Faculté des lettres de Paris, Presses universitaires de France.
- Griaule, Marcel et Germaine Dieterlen. 1965. *Renard pâle*, Le mythe cosmogonique: La création du monde. 1 1.Paris: Travaux et Mémoires de l'Institut d'Ethnologie.
- Ивановић, Зорица. 2005. „Терен антропологије и теренско истраживање пре и после критике репрезентације“, у: *Етнологија и антропологија: стање и перспективе*. Зборник ЕИ САНУ, 21:123-140, Београд.
- Kovač, Senka i Milenković, Miloš. 2006. Ponovljene studije u antropologiji: van Bek vs. Griol. *Antropologija* 2:89-109.
- Ковач, Сенка. 2007. *Марсел Гриол и научна преиспитивања на крају двадесетог века*. Београд: Музеј афричке уметности у Београду.
- Luis, Oskar. 1972. „Proveravanje i eksperimentisanje u radu na terenu“, *Antropologija danas*, Београд: Vuk Karadžić.
- Миленковић, Милош. 2003. *Проблем етнографски стварног: Полемика о Самоу у кризи етнографског реализма*. Београд: Српски генеалогски центар.
- Milenković, Miloš. 2007a. *Istorija postmoderne antropologije: posle postmodernizma*. Београд: Srpski genealoški centar – Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 27.
- Milenković, Miloš .2007b. *Istorija postmoderne antropologije: teorija etnografije*. Београд: Srpski genealoški centar – Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta, Etnološka biblioteka 24.
- N' Diaye, Francine. 1972. *Contribution à l'étude de l'architecture du pays dogon, Objets et Mondes*, XII 3:269-286.
- Sherman, Daniel J. 2004. Peoples Ethnographic: Objects, Museums, and the Colonial Inheritance of French Ethnology. *French Historical Studies* 27 3: 669-703.
- Van Beek, Walter E. A.1991. Dogon Restudied:A Field Evaluation of the Work of Marcel Griaule. *Current Anthropology* 32 (2):139-167.
- Van Beek, Walter E. A.1992. On Myth as Science Fiction. *Current Anthropology*, 33 2: 214-216.
- Van Beek, Walter E. A. 2003.The African Tourist Encounter: Effects of Tourism in Two West-African Societies, *Africa: Journal of the International African Institute*. 73 2: 251-289.
- Van Beek, Walter E. A. 2004.Haunting Griaule: Experiences from the Restudy of the Dogon, *History in Africa*. 31: 43-68.

Senka Kovač

Reevaluation of Ethnologic Feld Research of the Dogon

Key words: field research, Marcel Griaule, the Dogons, Walter Van Beek, repeated inquiries, critique

One of the events that marked the last decade of the 20th century was a more intensive re-evaluation of the work of Marcel Griaule (1898-1956), who was the first French ethnologist to conduct planned field research among the Dogon of Western Africa, in the period between 1931 and 1956.

Griaule's work had previously been re-examined in the sixties, in France (Georges Balandier), Great Britain (Mary Douglas) and in other places. British social anthropologists had put forward a critique of Griaule's field methods, concentrating on his use of translators and work with privileged informants.

Van Beek's repeated study from 1991 started the new wave of polemic that came to include Griaule's old critics, associates and relatives. Some of the participants in this debate interpreted Van Beek's "attack" on Griaule as - inspired by Freeman's critique of Mead, and the general trend of reevaluations - of anthropology's leading figures at the close of the 20th century.

The objective of Van Beek's repeated study was to evaluate the reliability of Griaule's findings. Van Beek emphasized three groups of errors in Griaule's research: 1) the scarcity of data; 2) the unverifiability of data; 3) the inappropriateness of analyses.

Van Beek's repeated study did not reach the level of controversy that followed the Mead-Freeman polemic in the eighties. On the other hand, it put forward an important question on whether French anthropology can face self-criticism, and established Dutch academic presence in Western Africa

The French advocates of "New Dogon anthropology" focus their research on time "before Ogotemmêli" and "after Ambara". Another important improvement represents the inclusion of local Dogon scholars.